

De Tiendaagsche Veldtocht,

DOOR

J. C. C. TONNET, *Kapitein der Artillerie.*

(Vervolg van blz. 612.)

De Koninklijke Besluiten van 4 en 11 October 1830 regelden de mobilisatie der dienstdoende en der rustende schutterijen, eene operatie van zoo langen duur, dat men toenmaals moeilijk anders dan gewaanhoopt kan hebben aan een voldoende nuttig effect. De schutters met hun reserve, allen mannen van 25- tot 35-jarigen leeftijd, moesten worden te zamen genomen om daaruit de vrijwilligers en de leden van den eersten ban (t.w. ongehuwden en weduwnaars zonder kinderen) te trekken en tot keurcompagnieën te vormen. Tot volledige formatie van dezen ban was het voorts noodig ook de gehuwden zonder kinderen in te lijven. Er moesten kaders worden samengesteld uit de op vorenstaande wijze bij de keurcompagnieën ingedeelde onderofficieren en korporaals, naar de behoefte uit daartoe geschikte manschappen aangevuld. Officieren moesten worden benoemd. De stedelijke dienstdoende schutterijen van de kleinere gemeenten moesten in compagnieën en bataljons worden samengevoegd. De plattelandsche schutters werden op verzamelplaatsen vereenigd, waar zij bij de burgerij werden ingekwartierd, geheel gekleed, gewapend en uitgerust, en wat het zwaarste woog, geoefend moesten worden. Kortom de arbeid door het legerbestuur, voor wat het leger betreft, over groote tijdsruimte verdeeld en in tijd van vrede verricht, moest door één stamp op den vaderlandschen bodem worden uitgevoerd en nog wel door een Departement en door burgerlijke autoriteiten, die deze zaken niet tot hun dagelijksch ressort rekenden. In het archief van het Ministerie van Binnenlandsche Zaken liggen dossiers, betrekking hebbende op de mobilisatie der schutterijen, waarvan het gewicht aan papier naar schatting 250 à 300 KG. zal bedragen en dit nog ongerekend de massa's papier, verwerkt aan de Provinciale griffies en door de gemeentebesturen, waar het hoofdwerk werd verricht.

Van de mij zeer welwillend verleende vergunning in die dossiers nasporingen te doen, heb ik een uiterst bescheiden gebruik moeten maken. De tijd ontbrak tot een grondig onderzoek. Met hier en daar eene sterkte-opgave te lichten, of eene opmerking over te nemen van

Mil. Spect. 1906.

een gouverneur in de provincie over geest en aard der bevolking moest ik volstaan. De archieven van het jaar 1831 heb ik zelfs geheel onaan-geroerd gelaten. Het doel van het onderzoek, het verzamelen van eenige gegevens, omtrent den geest, die volk en schutterkorpsen bezielde, meen ik niettemin voldoende bereikt te hebben. Na kennismaking met de massa's papieren, die eene niet te taxeeren hoeveelheid arbeid vertegenwoordigen, komt het voorzeker onbegrijpelijk voor, dat na de 30-er jaren geen stap ondernomen werd om het instituut der schutterijen tot een spoediger bruikbaar oorlogswerktuig te maken. Bijna drie kwart eeuw bleven de toestanden, zooals wij die in 1830 leerden kennen, gehandhaafd en pogingen bij wijlen van militaire zijde ter verbetering aangewend, stuitten af op de geringe belangstelling van het volk in zijne weermacht. Die bijna-onverschilligheid had ongetwijfeld een zeer verklaarbaren grondslag en werd geenszins geboren uit verminderde liefde voor den geboortegrond, uit verzwakt nationaliteitsgevoel. Eeuwen geleden had Nederland wellicht het beste leger in Europa; het gevoelde, dat het ontvouwen van eene zoo groot mogelijke kracht ter zee, het middel was tot behoud van den handel, dien de, door den vrijheidsoorlog opgewekte, volksenergie had doen opbloeien. Men zou bijna kunnen zeggen, dat eene imperialistische strooming ons volk bezielde. De zeemacht was populair — en bleef dit door traditie —, omdat zij in voor het volk tastbaar causaal verband stond tot de ontwikkeling van den volksrijkdom, den handel. De noodzakelijkheid van eene krachtige marine was eene volksvertuiging. In Engeland is die overtuiging ten huidige dage zoo ingeworteld, dat men zich daar eene luxe op het gebied der zeemacht kan veroorloven, die aan het fabelachtige grenst en die het marinebudget opvoert tot het meervoud van het geheele staatsbudget van een land als het onze met $5\frac{1}{2}$ millioen inwoners. In het algemeen zou men zelfs kunnen zeggen, dat in de groote Rijken de noodzakelijkheid van eene goed georganiseerde weermacht door het volk beter wordt begrepen, dan zulks in kleine Staten het geval is. Doch ook dan zelfs is de overtuiging, dat tusschen de kracht, die de Staat naar buiten kan ontwikkelen, en de vrije ongestoorde ontwikkeling van handel en industrie, in het algemeen van de volkswelvaart, een causaal verband bestaat, veelal niet dan na ernstigen strijd gevestigd geworden. Men denke slechts terug aan het Pruisen van het midden der vorige eeuw, aan den strijd van BISMARCK met den Landdag over de militaire uitgaven. Hij heeft het volk de oogen geopend. Aan de Fransche regeering vóór 1870 ontbrak daartoe de kracht en de invloed op de groote menigte. Zeer verkeerd zou het zijn haar alleen de schuld te doen dragen van de rampspoeden der Fransche legers. Men leze eens bij PIERRE LEHAUTCOURT de geschiedenis der militaire commissie ter verbetering van de legertoestanden, kort na Sadowa benoemd; hoe een vreemd diplomaat, die in 1868 in de Volksvertegenwoordiging de behandeling bijwoonde van de wijzigingen in de wet op den dienstplicht, verklaarde eene militaire conferentie te heb-

ben bijgewoond in een gekkenhuis. Men leze hoe het volk zich verzette tegen de organisatie van de „garde mobile” en hoe volksvertegenwoordigers zich niet ontzagen de garden tot verzet te verleiden. Gewis het waren symptomen van de naderende revolutie. De keizer loochende de waarheid, om zijn troon te schragen, doch het volk zelf scheen blind voor het naderend gevaar. Zooals het in zekere mate was gesteld met den Pruisischen volksgeest vóór 1866, zooals het in Frankrijk was vóór 1870, zoo was het in Denemarken vóór 1864, zoo was het in België en in Nederland. De bekende uitspraak van JOHAN DE WITT, dat de „periculen” het Nederlandsche volk duidelijk voor oogen moeten staan, om het tot krachtige organisatie te voeren, geldt in meerdere of mindere mate voor alle volkeren. Zelfs Japan’s weermacht is eerst op hare, de wereld verbazende, hoogte gekomen, toen de toekomst zich voor dit Rijk ging openbaren. Slechts één kleine Staat, Zwitserland, met zeer bescheiden aspiraties naar politieke beteekenis, maakt op deze grondwaarheid eene uitzondering. Is er beter bewijs denkbaar, dat er ook maar één Zwitsersche volk bestaat? Aldus veroordeelt zich de gelijkstelling van den Nederlandschen boer en den Zwitserschen boerenpummel als vanzelf tot eene leugen, niet omdat deze vergelijking onwaar is; integendeel zij kan zeer wel juist zijn; onze dappere Veluwsche boeren hebben het bij Quatre-Bras bewezen. Doch leugenachtig is zij — Generaal Knoop zeide het zoo te recht —, omdat niet de *geheele* waarheid wordt gezegd. Het Zwitsersche en het Nederlandsche volk zijn niet het zelfde.

De lijdelijkheid en onverschilligheid van ons volk, bijna drie kwart eeuw lang, voor de belangen der defensie mag, speciaal door onzen volksaard, zich in wat schrillere kleuren teekenen dan elders, doch is in het algemeen kenteekenend voor den geest van alle volkeren, die zonder groot politiek einddoel voortleven. Zelfs naderend gevaar schrikt hen niet op. Alleen groote emoties, of regeeringen, waarvan eene overwel digende kracht uitgaat, kunnen hen meeslepen. Waar de eerste ontbreken en de laatste door de toenemende besnoeiing van de regeermacht welhaast onbestaanbaar zijn geworden, daar is, telkens als men hoort gewagen van verhoogde belangstelling van het volk in zijn weermacht, de vraag gerechtvaardigd: Is die belangstelling oprecht gericht op het staatsbelang, of heeft zij een individualistisch-egoïstischen grondslag? Nog een enkel woord zal hierover aan het slot worden gezegd, om thans weder tot de schutterijen terug te keeren.

De gemobiliseerde schutterijen waren samengesteld uit vrijwilligers en gedesigneerden. Onder de eersten bevonden zich, behalve leden der schutterij, ook vrijwilligers van daarbuiten. Alle gedesigneerden behoorden tot den eersten ban en omvatten de ongehuwden, de wedu naars en de gehuwden zonder kinderen of hunne plaatsvervangers. Als merkwaardige bijzonderheid moet nu in de eerste plaats worden ver meld, dat zich bij de dienstdoende schutterijen een groot aantal vrijwilligers aanbood, terwijl deze zich bij de rustende schutterijen slechts

in zeer gering aantal voordeden. De in Bijlage I overgelegde gegevens omtrent de samenstelling der dienstdoende schutterijen — in gemeenten, welker bevolking binnen den besloten kring 2500 zielen en daarboven bedroeg — zijn ontnomen aan de sterkte-opgaven uit het archief van Binnenlandsche Zaken en hebben betrekking op den toestand in October en November 1830. ¹⁾ Uit die opgave blijkt het groote aantal vrijwilligers, dat zich bij de stedelijke schutterijen aanbood. Voor de rustende schutterijen heb ik die gegevens bij mijn vluchtig onderzoek niet kunnen vinden en moet ik volstaan te verwijzen naar het op blz. 603 vermelde overzicht, gegeven door den gouverneur van Friesland, waarin gewaagd wordt van 506 vrijwilligers op 1685 stedelijke en van 33 vrijwilligers op 2960 plattelandsche schutters. Voorts vond ik eenige rapporten van gouverneurs in de provinciën, die in deze zaak eenig licht ontsteken. De bewindsman in Zeeland deelt mede, dat zich begin November op het platteland één vrijwilliger had aangemeld. Ongeveer gelijktijdig meldt de gouverneur in Groningen „dat het niet „vermoedelijk is, dat zich bij den eersten ban van de rustende schutterij vrijwilligers zullen voegen. De bewoners van het platte land in „deze provincie hebben een afkeer van den militairen stand en zijn „gansch niet met een martialen geest beziel en bij de lagere standen „heeft het denkbeeld van vaderlandsliefde weinig kracht”. Uit Assen wordt te dezer tijde bericht, dat zich voor den eersten ban der rustende schutterij in de gemeenten Dalen, Gieten en Norg totaal zeven vrijwilligers hebben aangeboden, zonder dat te voorzien was, dat dit aantal eenigszins belangrijk zou toenemen. In Overijssel, voor welk gewest ik over geene gegevens beschikte, zal, zooals uit den staat der vrijwillige dienstneming op blz. 601 door vergelijking kan worden afgeleid, de toeloop al evenmin groot geweest zijn, terwijl men ten overvloede in het oostelijk deel van Twente met openlijk verzet tegen het wettig gezag te stellen had. Begin Januari moest een detachement van 500 man infanterie naar Oldenzaal worden gezonden, doch zooals te voorzien was, liep, na het tactvol optreden van den detachementscommandant, de geheele beweging op niets uit. Een tweetal compagnieën Geldersche schutters uit Zutphen ontwapenden de bevolking ²⁾, Coevorden werd belegd door Drentsche schutterij en weldra kwamen de plattelandsche Twentsche schutters zonder verzet op de verzamelplaatsen. Ik ben helaas, verplicht deze bedroevende bijzonderheid, die voor het tegenwoordige *geenerlei* beteekenis meer heeft en uitsluitend verband houdt met de

¹⁾ Die sterktecijfers veranderden voortdurend en moeten dus hier meer beschouwd worden als middel ter beoordeeling van den toeloop tot de schutterijen in de eerste weken na de samenroeping.

²⁾ „Omtrent den geest en ijver van de schutters blijft niets te wenschen „over — schrijft de Luit.-Kol. VEEREN vol lof over zijn Gelderschen — en „maak ik mij sterk hen overal heen te brengen, waar de dienst van het „vaderland hen roept.”

woelingen in het jaar 1830, te vermelden, omdat zij in onmiddellijk verband staat met het ergerlijke gedrag van Overijsselsche schutters in de Augustusmaand van 1831, waardoor eene onverdiende blaam werd geworpen op de overige schutterkorpsen in hun geheel.

Voor de vrijwillige aanmelding bij de Geldersche plattelandsche schutterij wordt verwezen naar Bijlage I. In bepaalde deelen van dit gewest smeulde het vuur ook op gevaarlijke wijze onder de asch, doch de omstandigheid, dat de schutterijen uit het rustige deel der provincie, in vereeniging met Utrechtsche schutters en het korps Jagers van VAN DAM voldoende waren om ook hier de bevolking, die in verzet was, zonder eenigerlei incident tot inkeer en tot voldoening aan den schut-terlijken plicht te brengen, ontnemt eveneens aan deze beweging alle beteekenis voor het tegenwoordige en elken grondslag voor eene ongunstige oordeelvelling over den geest dezer streken, in geval van een huidige oorlog. „Het grootste deel der bevolking — zooals de gouverneur van Gelderland bovendien berichtte — is de zaak des Konings en die van het vaderland oprecht toegedaan.”

's Konings bewindvoerder in Zuid-Holland verwachtte niet veel van vrijwillige aanbieding bij den eersten ban der rustende schutterij „deels „omdat de landman, hoe rustig ook, zelden in het aan den dag leggen „van een militairen geest met de stedelingen is gelijk te stellen, deels „uithoofde dat een aanzienlijk getal plattelandsbewoners reeds vrijwillig „bij het staande leger heeft deelgenomen”. Zeer logisch schijnt deze opmerking wel is waar niet, doch zij bevestigt het waargenomen verschijnsel, dat blijkbaar over het geheele land zich voordeed, ten volle. De verklaring ervoor laat zich overigens gereedelijk vinden. Door haar aard, hare levenswijze en haar veelal afgezonderd wonen is de landelijke bevolking voor geestdriftige opwellingen minder ontvankelijk en bereikbaar dan de meer in het openbare leven deelende stedelijke bevolking. In hare toewijding tot de goede zaak heeft zij evenwel getoond voor de laatstgenoemde in het minst niet onder te doen, terwijl de plattelanders door houding en gedrag overal uitblonken. De Minister DE EERENS gewaagde in zijn reeds vermelden brief aan den Koning, van den 17^{en} November, van de 30.000 rustende schutters, die zich gaan vereenigen „zonder dat een enkele zich aan dezen heiligen plicht „onttrekt”. Generaal WÜPPERMAN schetst in zijne „Geschiedenis van den Tiendaagschen Veldtocht” de opkomst van de Geldersche plattelandsche schutters, naar het verhaal van een ooggetuige, als volgt: „Op den „13^{den} November 1830 kwam het bataljon in de verzamelplaats Zutphen „bijeën. Onder het geroep van „Oranje boven” en het zingen van scheld- „liedjes op DE POTTER trokken dien dag meer dan 2000 plattelands- „schutters de stad binnen. Meest allen waren zij op klompen; een „zakdoek aan een langen boonenstaak, ziedaar het vaandel. Het ont- „brak ook niet aan dezulken, welke in vermomde uniformen gedoscht, „die sinds jaren niet meer in zwang waren, hierdoor een grootsch effect „dachten te maken, anderen daarentegen pronkten met geweldig moord-

„tuig, doorvreten van voorvaderlijk roest. In 't kort, men moet het „geheel van het bataljon gezien hebben, om te doorgronden wat het „in zich heeft gehad, om van deze menschen, die reeds op hun leeftijd „stijfgewerkt waren en uit hun aard van den militairen stand afkeerig, „bovendien aan een ongedwongen leven gewoon, binnen ettelijke maanden „een bataljon te vormen, dat den lof van onderscheiden hoofdofficieren „der armee wegdroeg, toen hetzelfde het 1ste bataljon der 1ste brigade „van de 2de divisie infanterie onder commando van den Luitenant- „Generaal Hertog van SAXEN-WEIMAR uitmaakte”. Zoo ontstond „unser „prächtiges Bataillon Gelderschen Schutterij unter Schimmelpenninck”, dat door BELLIARD werd begroet met de woorden: „Ah pour le coup, voilà des Prussiens”.

CORT HEYLIGERS meldt begin December zijne bevinding tijdens eene inspectie op de verzamelplaats Gouda, waar onder de 1128 plattelandsche schutters van Zuid-Holland een „voorbeeldig goede geest” heerschte, doch ... welk eene verwarring! Een onbruikbare, reeds vroeger gepensionneerde kolonel, die onmiddellijk op zijde moest worden gezet, aan het hoofd, geen kleeding, noch wapenen, geen schoeisel of verschooning, geen gelegenheid tot oefening en niettemin een voorbeeldig goede geest. Hoeveel goed vertrouwen moet in die dagen zijn teloor gegaan! Niets toch is afschuwelijker, werkt deprimeerder dan den landsverdediger al dadelijk na zijne opkomst verwarring te doen zien en gebrek te doen lijden. Het „débrouillez-vous” is de schrik der legers met korten oefentijd.

Het zou, na overweging van het vorenstaande, zeer onbillijk zijn het waargenomen verschijnsel der weinige vrijwilligers als wapen te keeren tegen den geest der plattelandsche bevolking, die inderdaad in toewijding niet voor de stedelijke heeft ondergedaan, haar veeleer heeft overtroffen. Zelfs is het groot aantal vrijwilligers der stedelijke schutterij haar eerder tot last geweest. Zij waren immers gekomen niet om als soldaat te *dienen*, doch om te *vechten* tegen de Belgen. De vrijwilligers van de Haarlemsche schutterij gaven aan die gedachte uiting door den 17^{en} October 1830 op onbehouden toon aan den Minister van Oorlog te schrijven, dat zij zich „niet hebben geëngageerd om hier „dagelijks uitgelachen te worden, maar om ten nutte en ten dienste „van het vaderland te dienen.... En zoo wij geen order krijgen om te „marcheeren, wij eerdaags ons woord zullen intrekken, daar wij weten, „dat 's Konings verlangen is, voortgang te maken, en wij hier expres- „selijk opgehouden worden”. Men zal gevoelen, dat eene geestdrift in dezen vorm voor het legerbestuur eigenaardige moeilijkheden kon gaan opleveren, vooral toen de heropening van de oorlogshandelingen zich liet wachten en de schutterij haar geboorteplaats ging verwisselen tegen eene Brabantsche vesting, om daar in de geheimen van den garnizoensdienst te worden ingewijd. Doch nog in ander opzicht schulde in die vrijwilligers, afgescheiden van het voordeel dat hun drift naar voren zou opleveren, een bezwaar. Onder hen toch schijnt een groot aantal gehuwden te zijn geweest, die met de overige gehuwden zonder kinde-

ren, een element in de legerreserve vormden, waarover eene nadere bespreking vooral voor onze toestanden van waarde kan zijn. Waarschijnlijk niet zonder bedoeling was in het Besluit van den 4^{en} October een uiterst korte termijn van drie dagen gesteld, na de vereeniging van de leden der schutterij, om plaatsvervangers te kunnen aanbieden, terwijl als leeftijdsgrens voor hen was gesteld, aanvankelijk 34 jaar in de dienstdoende en 40 jaar in de rustende schutterijen. De vraag naar plaatsvervangers was — zooals reeds uit een vroeger vermeld rapport van CORT HEYLIGERS is gebleken — zeer groot en reeds den 16^{en} October moest de Regeering de eerste concessie in deze richting doen, door ook voor de dienstdoende schutterijen 40 jaar als maximum-leeftijdsgrens te bepalen, terwijl bij Besluit van 29 November d.a.v. N°. 85, opnieuw faciliteiten werden verschaft aan „vele ingezetenen, welke in den eersten ban der schutterij zijn begrepen”, m.a.w. dus reeds bij de schutterijen gevoegd *waren*, om zich alsnog te doen vervangen. Zooals in den considerans van het Besluit wordt gezegd, werd het „in het „wezenlijk belang van vele familiën, zoowel als ter instandhouding van „nuttige bedrijven en beroepen noodzakelijk geacht, eenige nadere beschikkingen te nemen”. De Minister van Binnenlandsche Zaken had, zooals hij aan zijn ambtgenoot van Oorlog schreef, dit besluit uitgelokt, in verband met de menigvuldige verzoeken, die bij hem waren ingekomen.

Het aantal verzoekschriften in de archieven dezer beide departementen beloopt dan ook honderden en nog eens honderden. Gezegd besluit onthief nu in de eerste plaats de ministerieele bureaux van deze niet meer te verwerken hoeveelheid papier, legde de beslissing in handen der gouverneurs, doch stelde tevens een eenvormig beginsel vast voor de afdoening der verzoeken. Welke vlucht de getroffen maatregel in hare gevolgen genomen heeft, zou men derhalve in de provinciale archieven dienen na te sporen. Zonder twijfel zou dit onderzoek van waarde kunnen zijn, om zich een beter denkbeeld te vormen van de beteekenis der oudere jaarklassen voor de legerreserve, die zooals de ervaring hier te lande in 1830 en '31, evenals in 1870 op Franschen bodem, wat de Deutsche landweer betrof, heeft aangetoond, uiterst snel slachtoffers dreigen te worden van „Kriegsmüdigkeit”. Het zou toch zeer verkeerd zijn dezen trek naar „huis toe” uitsluitend aan het slecht geordende instituut der schutterijen te verbinden. Dat die trek belangrijk was, blijkt in de eerste plaats uit de talrijke verzoeken, om het besluit van den 29sten November eveneens van toepassing te verklaren op de mobiele schutterijen, die zich reeds in de bedreigde vestingen of in kantonnementen daarbuiten bevonden en die van de gunstige bepalingen bepaaldelijk verstoken bleven; doch wijders leggen talrijke voorvallen van vertrek van schutters naar huis *zonder verlof* hiervan getuigenis af. Einde December meldde CORT HEYLIGERS, dat 103 schutters van het 3^e Bataljon mobiele schutterij van Gelderland den 23sten zonder verlof Harderwijk hadden verlaten en den 26sten d.a.v. nog niet

waren teruggekeerd. Eveneens meldde de Provinciale commandant in Overijssel einde Februari, „dat onverminderd de veelvuldige permissie „tot absenties, die aan de manschappen behorende tot den eersten „ban der Drentsche schutterij, te Kampen gestationneerd, tot voorkoming van het weg en gestadig naar huis loopen aan dezelve aanhoudend gegeven wordt”, wederom eene menigte zonder permissie naar huis waren gekeerd. Den 9^{en} Mei 1831 (R. M., blz. 158) werd bevolen, „de schutters, wegens eerste desertie gearresteerd, zoo spoedig „mogelijk voor den krijgsraad te vervolgen, ten einde dit voorbeeld „van gestrengheid, ook anderen terughoude, van deze misdaad, welke „wellicht wanen, dat zulks geen ernstige gevolgen zal hebben”. Niettemin deserteerden in de maand vóór den veldtocht nog 44 schutters uit het mobiele leger.

Toch was er zeer veel geschied om het lot der achterblijvende betrekkingen te verlichten. Reeds had men, zooals gezegd is, de gelegenheid om zich te doen vervangen uitgebreid. Alle schutters, wier vrouwen middelerwijl kinderen hadden gekregen, of in zwangeren toestand verkeerden, waren op 's Konings last van den 27sten November ontslagen. In alle gemeenten werd aan de gezinnen der uitgetrokkenen door particulier initiatief geld uitgekeerd. De Staatscourant van den 9^{en} November vermeldt, dat te Rotterdam 300 huisgezinnen wekelijkschen onderstand genoten. „Dit aantal neemt nog dagelijks toe en desniettemin „kan ieder Rotterdammer” — de Rotterdamsche schutterij bestond bijna *uitsluitend* uit vrijwilligers — „met een gerust hart voor zijn vaderland „te velde trekken, daar, volgens eene gematigde berekening voor het „onderhoud van zijne hulpbehoevende betrekkingen kan gezorgd worden, „ook in het onverhoopt (!) geval, dat zijne afwezigheid gedurende een „jaar noodzakelijk mocht zijn.” In de kleine gemeenten was die toestand minder rooskleurig en reeds begin Januari 1831 werden Gedeputeerden gemachtigd, als de vrijwillige bijdragen niet voldoende waren voor onderhoud van vrouwen en kinderen, alsdan de voordrachten goed te keuren van het gemeentebestuur, om het te kort over de ingezetenen om te slaan. Doch al die maatregelen konden niet verhoeden, dat onze legerreserve, die in de jaren 1830 en '31, ver van huis en haard, te velde werd gebracht, toch nog bleef lijden aan een „défaut de ses qualités”, van te oud te zijn, om eene langdurige periode van afwachting glansrijk te doorstaan.

Deze bijzonderheid verdient onze aandacht, omdat de tegenwoordige landweer wel is waar in militairen zin oneindig beter georganiseerd is, dan de mobiele schutterijen in October en November 1830 zulks waren, doch niettemin in één opzicht bij haar achterstaat. Immers bij de samenstelling van de keurcompagnieën was het aantrekken van schutters, die door huiselijke zorgen gebonden waren, zooveel mogelijk ontgaan, terwijl de landweer een echt huisvader-instituut mag worden genoemd. Nu hoop ik instemming te vinden voor het beweren, dat aan den geest dier oudere soldaten door tuchtdwang slechts in beperktere mate te

schaven valt, omdat zij uit den aard der zaak eene ietwat andere behandeling vragen, dan jeugdige, meer onbezonnen miliciens in hun eerste-oefeningstijd. Van huis uit is men dus bij de landweersoldaten in verhoogde mate afhankelijk van den geest uit de haardsteden medegebracht. Met de toename der daar achtergelaten zorgen daalt ook de waarde van de legerreserve, in spijt van meerdere bezadigdheid, van kloekeren lichaamsbouw, van grootere fysieke kracht. Genl. D. B. P. zegt, na ons met de schutterijen te hebben doen kennis maken: „Hetzij „dat een krijgsmacht heette of is samengesteld uit militie, landweer of „schutterij om het even, voor hare oorlogsbruikbaarheid zijn de onmis- „bare vereischten uitstekende aanvoerders en streng gedisciplineerde „kaders en manschappen. Wat daaraan niet voldoet, snijde men af als „bederf aanbrengende kanker. Zonder strenge tucht, aangeleerd in „eene menigte z.g.n. kleinigheden, om vruchten af te werpen in groote „gebeurlijkheden, is een leger een onbruikbaar werktuig, gevaarlijk „voor hem, die het hanteeren moet, een ramp voor het land, dat erop „vertrouwt”. Bij deze vooropstelling is een instituut als onze landweer dus al dadelijk veroordeeld en zou „als bederf aanbrengende kanker” moeten worden afgesneden. De beteekenis van de tucht, werkende meer in repressieven zin, de krachtige inwerking van goed gevormde kaders op goed geoefende manschappen, kunnen niet hoog genoeg worden aangeslagen, doch boven elke legerinstelling zweeft de geest van het volk, die haar bezieling geeft en vooral in legers met korten oefeningstijd den geest der armee vormt. Waar nu van „wegsnijden” geen sprake kan zijn, past het voorzeker een open oog te hebben voor het streven van hen, die eene voortdurende verjonging van de legerinstellingen wenschen en die evenzeer op practische gronden een einde willen gemaakt zien aan eene sociale onrechtvaardigheid, die voorzeker eerst in oorlogstijd door de landweersoldaten in haar volle kracht zal worden gevoeld. Men moge nu al — en ik schaar mij gaarne aan deze zijde — onzen volksgeest nog lang niet rijp achten, om het volksleger te kunnen doorvoeren, doch daarom kan en moet men gevoelen voor het door zijne voorstanders beleden beginsel: de jongeren voorop. Ik kom in de slotbeschouwingen hierop terug en wil nog een oogenblik wat nauwkeuriger de legerreserve bezien, zooals zij zich vóór en tijdens den tiendaagschen veldtocht aan ons oog voordoet.

Eene *zeer bruikbare* afdeeling noemde CORT HEYLIGERS den 20sten Februari 1831 het plattelandsche Utrechtsche bataljon, dat te Amersfoort in garnizoen lag. De instructie was goed gevorderd „de hand- „grepen en de ladingen evenals de marsch in colonne geschiedde ge- „regeld en behoorlijk; ik heb zelf met genoegen opgemerkt, dat de „marsch in bataille bij uitstek goed werd uitgevoerd. Deze afdeeling „munt uit door de goede, rustige houding en den geest der schutters. „De Heeren officieren hebben zich de meeste moeite gegeven aan de „intentie van Zijne Majesteit te voldoen, zijn zeer wel in hunne pogin- „gen geslaagd en verlangen evenals de schutters te hunner belooning

„om ten spoedigste blijken van hun ijver, goeden wil en trouw buiten „de verzamelplaats en hunne provincie te kunnen geven”. Ook elders, in de dagbladen, van die dagen vindt men de houding der schutters ten zeerste geprezen. „Ieder roemt” — aldus de Rott. Courant van 22 Januari — „den voortreffelijken geest, het braaf gedrag en de buitengewone vorderingen in den wapenhandel... en inzonderheid van „die der plattelandsschutterijen aan welke de Gouverneur van Zuid-Holland (bij Prov. Blad van 15 Januari en meermalen t.v.) den verdienden lof heeft gebracht.” Van het 2^e Bataljon der 1ste Afdeeling mobiele Geldersche plattelandsschutterij, te Breda aangekomen, zegt de Rott. Courant van 26 April, dat het zich „zooals de meeste der landelijke schutterijen, onderscheidt door zijne sterkte en door de grootte „en kloekheid der manschappen”. Opvallend is het gunstige oordeel over de plattelanders, die overal bepaaldelijk om hunne houding worden geprezen.

Tegenover deze gunstige rapporten en getuigenissen staan helaas, vele van minder gunstigen aard en die vermoedelijk Prof. BOSSCHA hebben verlokt om van nationaal plichtbesef te gewagen, dat „in ge- „vaar van kwijning kwam”. ¹⁾ Generaal WÜPPERMAN zegt over dit onderwerp in wat vage termen, ²⁾ dat door aanraking met de linie-troepen in de vestingen en in het kamp van Rijen het gevoel van tucht en discipline vanzelf ontwikkelde, dat daar een edele naijver ontstond om in geoeffendheid voor deze niet onder te doen. „Waar men echter „hetzij door onnadenkendheid hetzij door gebrek aan ruimte in de „garnizoensplaatsen, die zelfde manschappen in soms kleine kantonne- „menten alleen heeft gelaten, daar konden ze onmogelijk soldaat worden, daar zijn dan ook feiten van weerspanningheid en indiscipline „voorgevallen, die men met den mantel der liefde heeft bedekt, maar „die zich zeker nog veel oud-strijders uit die dagen zullen herinneren „en waarvan de bewijzen, zoo ze thans werden in twijfel getrokken, „nog zwart op wit over te leggen zijn”. Ik haal deze woorden uit het zoo verdienstelijke werk opzettelijk aan, omdat zij de oorzaak van alle onregelmatigheden eenvoudig zoeken in den afstand, die leger en reserve in militairen zin van elkaar scheidde, zoodat overal waar innige aanraking tusschen beide ontstond, of de oefeningsvoorwaarden der schutterij door engere onderbrenging verbeterden, de toestanden zich zouden veranderd hebben. Dit schijnt echter slechts ten deele waar, althans officieren, die in het kamp van Rijen gelegerd waren, ergerden zich ter dege aan het gedrag der schutters, van de Rotterdammers in het bijzonder. Bovendien komt, hetgeen de Generaal zegt, in zooverre minder juist voor, omdat het kamp van Rijen achtereenvolgens betrokken werd door de 1ste en de 2e divisie, telkens voor ééne maand, voor de eerste maal den 8sten Juni 1831. Zou dan in die enkele maand die sug-

¹⁾ „Neerland's heldendaden”. III, blz. 520.

²⁾ „De Tiendaagsche Veldtocht”, blz. 15.

gestieve invloed zich hebben doen gevoelen? Tijdens den veldtocht zocht ik er tevergeefs naar. Doch er is meer. Einde December 1830 vonden er in Breda, waar de Rotterdamsche en de 's Gravenhaagsche schutterij sedert medio October in voeling was met linietroepen, herhaaldelijk wanordelijkheden plaats, dadelijkheden tegen superieuren, diefstallen, dronkenschap, baldadigheid op den openbaren weg, door den temporairen krijgsraad tot en met klingslagen toe gestraft. Artillerie-officiëren klaagden, dat de schutters de wallen verlieten, hetzij voor den regen, dan wel, omdat zij geen sterken drank genoeg kregen. Ten slotte deed het beslist weigeren op Zondagnamiddag de vesting-grachten open te bijten, in spijt van de bevelen der aanwezige genie-officiëren, de maat overloopen en den Plaatselijke Commandant eene dagorder uitvaardigen, waarin het gedrag der schutters werd gegispt. De schuttercommandanten kwamen hiertegen in ernstig verzet. Beide kolonels, zoowel 's JACOB van de Rotterdamsche als VAN BOETZELAAR van de Haagsche prezen om het zeerst den geest van hunne schutters en niet minder deed zoo de Generaal DE FAVAUQUE van het leger, die kort te voren eerst Breda had verlaten. Wie hier gelijk had, was moeilijk uit te maken en het verschil in appreciatie tusschen de schutter- en de plaatselijke autoriteiten laat zich waarschijnlijk verklaren uit de malaise, die de schutterij, ook de goede elementen erin, dreigde aan te steken en die gereede aanleiding gaf aan de minder bruikbare sujetten, waarvan elk leger een groot aantal in de gelederen telt, het hoofd meer op te steken. Overal werd dan ook de vraag vernomen: „Waartoe „zijn wij uitgetrokken?” en „Wat voeren wij nu uit?” Natuurlijk, dat op een door malaise gedrenkten bodem de slechte elementen welig voortwoekeren. De invloed der goedgezinden, de krachtige ruggesteun van den krijgstuicht immers, verzwakt dan.¹⁾

Eigenaardig is het verschijnsel, dat, hoezeer de schutterij onder de krijgswetten was gesteld, in die dagen evenzeer begrepen werd, dat de handhaving van de tucht wel is waar aan de zelfde wetten gebonden was, als in het leger, doch dat meer met tact, dan met gestrengheid moest worden te werk gegaan. Zoo zien wij b.v. Generaal DES TOMBE, in Zeeland, den Commandant van het Fort Bath met diens adjudant tot ontslag voordragen, omdat officieren, onderofficiëren en manschappen van de Zeeuwsche schutterij een ingekankerden haat aan hen hadden: „Zij treden niet met die menschenkennis op, zooals zulks „dikwijls zoude moeten plaats hebben omtrent schutters, die op dit „oogenblik op verre na nog geen soldaten zijn”. Zoo ontsloeg de Gene-

¹⁾ Op die vragen tracht de Staatscourant van 18 Februari een antwoord te brengen, dat teekenend is voor den schuttergeest. „Tot herstel van het „leger was tijd noodig en dien tijd hebt ge ons veroverd, edele mannen en „jongelingen. Hetgeen gij doet is meer dan gewoon strijden; het is de moeilijke strijd tegen zichzelf, tegen zijne neigingen en gewoonten, tegen ontberingen en gemis van allerlei aard”.

raal DE FAVAUGE de schutters te Breda van vele onaangename corvee-diensten en droeg die aan de jongere miliciens op. Geheel vrij van „liebäugeln” was de behandeling van de schutters wel is waar niet, doch de bedoeling van de hoogere autoriteiten om tegenover hen met tact op te treden en vooral niet te veel door een zwarten bril te zien valt in het oog. Zoo schrijft Generaal WILDEMAN over ongeregeldeheden in Augustus 1831, opnieuw onder de schutterij te Breda geconstateerd, dat „alleen verregaande hoogst strafwaardige beschonkenheid van eenige „bij de exercitie tegenwoordig geweest zijnde manschappen” aanleiding had gegeven tot insubordinatie en baldadigheid, doch geenszins tot oproerigheid. Het korps kon van blaam worden gezuiverd.

Of de schutterij zich dien tact nu altijd waardig heeft getoond, mag met reden betwijfeld worden. Zoo bleef het gedrag der schuttercompagnie te Bath „bij continuatie niet goed, door een slechten en oppo-santen geest bezielde, waardoor de meeste der manschappen van de „uitvoering hunner plichten teruggehouden worden. Zij bezitten daarbij „het zeer verkeerde denkbeeld, dat zij als burgers beregtigd zijn onge-regeld en indisciplinair te mogen handelen”, aldus rapporteerde de fortcommandant nog in Augustus 1831. Doch niettemin is het verschijnsel merkwaardig, dat 75 jaar geleden een soldaat als DE EERENS propagandist is van volkswapening en het huurlingenstelsel over boord werpt, terwijl mannen als CORT HEYLIGERS, DE FAVAUGE, DES TOMBE en WILDEMAN tuchtbegrippen huldigen, waarvan wij werkelijk dachten importeurs te zijn.

Dat den schutters het wachten zwaar viel, toonde het 3^e bataljon der 4^e afdeeling Zuid-Hollandsche schutterij te Brielle tamelijk in het oog loopend, door in den nacht van 2 op 3 April aan het muiten te slaan en onder het geroep van den dienst moede te zijn, de officieren te hoonen, die de schutters tot orde wilden brengen. Op voorstel van den Provinciaelen Commandant, die de oorzaak der muiterij meende te moeten zoeken in de omstandigheid, dat het meerendeel der schutters van dit landelijke bataljon uit de omstreken van Brielle waren, werd het naar elders verlegd.

Heldendaden als van den jongen VAN SPEYK en van JACOB HOBEIN deden kortstondig den gedrukten geest weder opleven, doch de schutterij doorleefde vóór den veldtocht inderdaad eene crisis van verveling en kwijning, die, zooals ik reeds zeide, tot nadenken stemt bij de beoordeeling van de militaire waarde van onze landweer. De wil om te strijden heeft evenwel nimmer versaagd, want nauwelijks zal een marschbataljon worden gevormd om buiten de vesting dienst te doen, of hebben zich in het voorjaar de poorten geopend en gaat het leger zijn, meer voorwaarts gekozen, kantonnementen innemen, of de oude drift keert terug. „De geestdrift om mede uit te trekken” — aldus de Rott Ct. van 11 Januari over de vorming van een marschbataljon te Breda — „was zoo groot, dat bijna alle schutters om strijd zich daar-toe aanboden en men zelfs geld geboden heeft om de uittrekkenden te „remplaceeren. Men kan niet genoeg de vaderlandsliefde en den geest

„van orde prijzen, die de schutterijen aldoor bezielen, alsmede den „goeden wil en ijver, met welke zij de door de omstandigheden noodzakelijk zware vestingdienst vervullen, terwijl allen van begeerte „branden om, zoo de nood het vereischte, met den dood blijken van „hunnen moed en dapperheid te geven”.¹⁾

Toen het „Voorwaarts” klonk, vormde de schutterij met de vrijwilligerkorpsen in het mobiele leger het grootste contingent, getuige de volgende opgave:

	Bataljons van het leger.	Id. van de schuttij.	Vrijwilliger- korpsen.
1 ^{ste} Divisie.....	6	5	2
2 ^e —	8	2	2
3 ^e —	5	5	2
Reserve-divisie..	—	8	—
	19	20	6

Door hare samenstelling verraadt de 2^e divisie reeds, dat haar, onder aanvoering van haar dapperen commandant bij eventueele oorlogshandelingen de hoofdtak zou worden toegewezen. Zoo zien wij haar dan ook, hoewel achter de 1ste divisie gekampeerd, den 2^{en} Augustus aan het hoofd plaats nemen en de spits vormen van het opereerende leger; alle inspannende operatiën worden haar toegewezen. Het toeval wilde echter, dat alle ernstige gevechten in hoofdzaak werden gestreden door de 3^e en de reserve-divisie, zoodat de gelegenheid bestaat juist over het optreden der schutters, die hierin het sterkste vertegenwoordigd waren, eenigermate te oordeelen. Ten overvloede geven de verrichtingen der uit schutters samengestelde colonnes, die van uit Breda, Roosendaal en Bergen-op-Zoom tegen Antwerpen demonstreerden, nog eenige leerzame momenten te aanschouwen.

In den avond van 3 Augustus lag het Nederlandsche leger in en om Turnhout gelegd. „L'envie de froter les oreilles à mes gueux d'ennemis” sloeg tot daden over en het was op 's Prinsen last, dat de 1ste brigade van de 2e divisie onder de wapenen werd geslagen, om daardoor aan de baldadigheden paal en perk te kunnen stellen. De Prins was zeer teleurgesteld „je n'ai pas lieu d'être mécontent de la réception ici par „les habitants, malheureusement que la troupe nonobstant tous les „efforts des généraux a commi de grand désordre dans les villages „Belges près desquels ils ont bivacqués, la même chose commençait „hier dans l'après-diné en ville, ou j'ai du remettre ordre desuite en „fessant mettre la troupe sous les armes et ordonnant au Duc de „Saxe de rendre les officiers responsables de la conduite de leur troupes. J'avoue que je suis affligé d'avoir vu le peu de discipline qui „règne dans l'armée surtout dans les schutterijen et si je ne parviens

¹⁾ In dit communiqué van het D. v. O. werd de toestand, zooals wij reeds lazen, veel te fraai voorgesteld en met reden. De geestdrift bij de formatie van het marschbataljon wordt evenwel door de rapporten bevestigd.

„pas à changer cela toute l'opération s'en ressentira beaucoup et peut „manquer par là même”. Die allerlaatste zinsnede wordt nu door Generaal D. B. P. tegen de schutterijen aangevoerd. ¹⁾ „Toen de veldtocht, „dank zij de andere uitmuntende troepen, goed, zelfs schitterend was „ten einde gebracht, heeft men over die schutter-tekortkomingen den „sluier geworpen, alles met den mantel der liefde bedekt. Generaal „Knoop en anderen spreken er nooit over! Slechts de volle waarheid „brengt licht en voorlichting voor het nageslacht”.

Volkomen te recht! Doch de volle waarheid moet dan ook volgen. De Prins kon in den morgen van den 4^{en} Augustus over de schutterijen niet voldoende oordeelen, omdat Z. K. H. eerst in den avond van 31 Juli bij het leger was aangekomen en bovendien komt het mij voor, dat het strenge oordeel eene zeer bijzondere oorzaak heeft. Men leze slechts de zinnen in verband met elkaar, om te begrijpen, dat de Prins en de schutters in hun gevoelens tegenover de Belgen nog al uiteen liepen. Doch de Generaal zegt elders, dat „in die allereerste dagen „van den veldtocht — gelukkig bepaalde het zich slechts tot die (!) — „de soldaten aan wie geen voeding was verstrekt overslaan tot „ongeregeldheden”. ²⁾ Hierdoor wordt eene tweede oorzaak gedemonstreerd, die voor de hongerige schutters toch ook gold. Om volkomen waar te blijven, had nu ook vermeld moeten worden, dat de Prins den 6^{en} Augustus uit Geel schrijft: ³⁾ „Que l'ordre est beaucoup mieux „établie que les deux premiers jours dans l'armée ⁴⁾ et que la discipline „est mieux observée”. Niet ter verdediging van de schutterij, doch om de schutters van het hoofdleger van de blaam te zuiveren, dat slechts wanorde hun schreden zou hebben begeleid, wil ik hier het uiterst gunstige oordeel van den Pruisischen Luitenant-Kolonel von SCHARNHORST aanhalen, die immer leger en schutterij in zijn oordeel te zamen beschouwt en die na het gevecht van Hasselt schrijft: „Die „kön. niederländische Armee hält überall Disciplin und Ordnung.... „Die Gefangenen und Einwohner werden von den Soldaten ohne allen „Hasz, ohne alle Rache auf das Menschlichste behandelt, sodass man „auch die Freude hat, die Bewohner beim Einrücken in die Orte sowie „auf dem Felde überall in der gewöhnlichen, friedlichen Beschäftigung „zu finden”.

Alvorens van de om Turnhout geconstateerde wanordelijkheden af te stappen, moet nog worden gewezen op een door den Generaal niet in het bijzonder vermeld verschijnsel, daarin bestaande, dat de schutterijkorpsen reeds van af den eersten dag begonnen met de verlichting van hunne uitrusting. Er waren bataljons, die bijna alle blauwe lakensche broeken hadden weggeworpen en in de linnen broeken den veldtocht hebben medegemaakt. Ook in de compagnie Leidsche Jagers werd bovenkleeding, „als nuttelooze ballast te velde”, ongemerkt onder de

¹⁾ Blz. 346. ²⁾ Blz. 322. ³⁾ Blz. 436.

⁴⁾ De schutterijen worden niet meer afzonderlijk genoemd.

rusten achtergelaten.¹⁾ Niemand zal hiervan onze wakkere studenten, die in discipline toch zeker niet te kort schoten, een verwijt maken en hun wakkere luitenant, de schrijver van het dagboek, dat Generaal D. B. P. tot grondslag diende, doet zoo allermint. Het wegwerpen van kleeding schijnt bij de schutterijkorpsen algemeen geweest te zijn.²⁾ Zijn hoogtepunt bereikte het bij de reserve-divisie op den 6^{en} Augustus, zoodat CORT HEYLIGERS dan ook na voor DAINE's leger te zijn teruggegaan in den morgen van 7 Augustus schrijft: „De schutters smijten „alles weg, ransels, kleedingstukken, kookketels, bidons, men heeft „nimmer zoo iets gezien, zelfs lagen vele geweren langs den weg, de „manschappen zijn werkelijk dappere soldaten, maar het gemis van „gediende officieren maakt het bijna onoverkomelijk moeilijk, waren „er vivres en vooral *genever* voorhanden geweest, zoo zoude ik zeker „tot deze zijdelingsche beweging niet genoodzaakt zijn geweest”. Over de beide genoemde oorzaken: gemis aan gediende officieren en de slechte verpleging, die op de zich teekenende oplossing invloed uitoefenden, zoo dadelijk meer. Voorloopig wil ik er slechts op wijzen, dat de schutterij de practische oplossing van het ranselvraagstuk snel gevonden had in het wegwerpen van alles, wat zij ballast oordeelde. Wanneer men nu echter leest, hoe de Duitsche legerleiding bij den bekenden marsch door de Argonnen niet geschroomd heeft de bagage-treinen met tallooze gerequireerde voertuigen te laten belasten, ten einde den soldaat den marsch te verlichten, terwijl toch het weder in die dagen verre van warm was; wanneer men de Oostenrijksche infanterie in 1859 de ransels ziet afleggen op hoog bevel, dan is het zeker niet verdedigbaar, maar toch wel verklaarbaar, dat de zware, onpractische belasting in de snikheete Augustusdagen van 1831 kortweg weggesmeten werd. Trouwens in 1815 deed zich dit wanordelijke verschijnsel, zooals DE ROO VAN ALDERWERELT ons in de „Geschiedenis van het 7de Regiment Infanterie” mededeelt, eveneens voor en wierp de zwaar bepakte soldaat, „zooals in dergelijke omstandigheden altijd „het geval zal zijn met al hetgene, waarvan de onmisbaarheid niet erkend wordt”, een deel der uitrusting weg. De ervaring van twee oorlogsjaren moge tot nadenken stemmen, want wel is de kleeding in menig opzicht practischer geworden, veel onnuttigs uit de velduitrusting verdwenen en de draagwijze belangrijk verbeterd, doch dit alles neemt niet weg, dat de afkeer van het dragen van den ransel gebleven is en de training in wandelen en marcheeren na 1830 heel wat minder kan zijn geworden. Ik gevoel mij geenszins bevoegd in het vraagstuk van de bepakking van den infanterist een oordeel uit te spreken, omdat het eene practische zijde heeft, die zonder grondige kennis van het infanteriewapen, niet naar behooren kan worden gewaardeerd, doch het wil mij niettemin voorkomen, op grond van hetgeen de krijgsge-

1) Blz. 136.

2) Of het bij de bataljons infanterie is voorgekomen, is mij niet bekend.

schiedenis ons leert, dat zoolang die bepakking op het huidige gewicht blijft, door onze infanterie op oorlogsvoet de ransel in de meeste gevallen zal moeten worden afgelegd. Vooral in een leger met korte oefening als het onze, moet alles, wat aan het onderhouden van de tucht, bezwaren in den weg legt, worden uit den weg geruimd. De ransel is onmisbaar, als bagage voor de troepen in de concentratierays of gedurende een langeren stilstand der operatiën, doch tijdens deze behoort hij tot de impedimenta, waarvan de troepen moeten worden bevrijd. Door den korten afstand tot de basis, waarmee het opereerende leger steeds door spoorwegen verbonden zal zijn, kunnen aan de uitrusting van den man ook geringere eischen worden gesteld. ¹⁾

Ongeveer gelijktijdig, dat in en om Turnhout de door den Prins breed uitgemeten ongeregeldeheden voorvielen, speelden zich onder de uit Bergen-op-Zoom uitgezonden colonnes tooneelen af, waarover de vrienden van volkslegers de haren moeten te berge rijzen. Wij maken daarbij kennis met de, door Generaal D. B. P. zoo rigoreus behandelde, kaderquaestie. Den 3^{en} Augustus rukte uit Bergen-op-Zoom voorwaarts de Majoor DE BOSSON met 5 compagnieën Zuid-Hollandsche-, 2 compagnieën Utrechtsche- en 1 compagnie Overijselsche schutterij. Hoe die colonne, na het Belgische dorp Capelle bereikt te hebben, door vijandelijke troepen op de vlucht werd gejaagd, is uitvoerig door Generaal WÜPPERMANN geschetst. De toestand, waarin zij te Hoogerheide terugkeerde, gaat alle beschrijving te boven. De Majoor HERCKENRATH schrijft om 10 uur 's avonds uit dit dorp aan den commandant der vesting ²⁾ „dat „de troep onder de orders van den Majoor DE BOSSON...zoodanig in „déroute is aangekomen, dat alle moeite, die ik heb aangewend, niet „heeft kunnen helpen hen opnieuw tot stand te brengen en opnieuw „te formeeren; het zoude mij doelmatig toeschijnen goede officieren „naar buiten te zenden, om niet in dezen toestand de vesting binnen „te komen, maar hen eerst weder eenigszins te formeeren, *dewijl de „officieren geen order hoegenaamd kunnen houden*”. ³⁾

De Majoor DE BOSSON bevestigt deze rapporten en noemt den troep „zoo gedesorganiseerd”, dat hij geen mogelijkheid ziet „om er hier wat „goeds van te maken...geen een kapitein kan zijne compagnie ver- „antwoorden”.

Wanneer de Generaal D. B. P. dan ook met weemoed den Majoor

¹⁾ Op twee plaatsen, blz. 183, noot 2, en blz. 240, gewaagt de Generaal van heidetactiek en heidemanoeuvres, daarbij oogenschenlijk er op doelende, dat wei-manoevres voor onze toestanden hoofdzaak behoorden te zijn. Eene dergelijke opvatting, die overigens veel gehoord wordt, is niet in overeenstemming met het vermoedelijke veld van actie van het leger, met de vele moeielijkheden, die men bij de keuze van manoeuvre-terreinen ondervindt en met het karakter van de oefeningen in polderland, die, om zoo te zeggen, hooger verband uitsluiten en in kleiner verband geregeld plaats vinden

²⁾ Archief van het D. v. O.

³⁾ De cursiveering is van mij.

VAN KINSCHOT, den braven soldaat, herdenkt, die het slachtoffer werd van de tuchtelooze hoop, dan zal een ieder medegevoelen. „Ongeluk-
„kig de chef, die met zulke benden krijg moet voeren”. Ook die woor-
den zullen bij ieder instemming vinden. Weemoediger nog stemt mij
echter de gedachte, dat het Nederlandsche volk feitelijk de grondoor-
zaak was, dat dergelijke toestanden konden voorkomen onder mannen,
die toch met geestdrift onder de wapenen waren getreden, dat men lands-
kinderen, die, getuige het gedrag der schutters te anderer plaatse, voor
hun taak berekend hadden kunnen zijn, de verzuchting heeft kunnen
hooren slaken: „Ongelukkig de soldaten, die onder zulke aanvoerders
„krijg moeten voeren”.

Bij de, uit Roosendaal voorwaarts gemarcheerde, colonne onder Ko-
lonel D'ABLAING VAN GIESSENBURG kwamen wel is waar dergelijke er-
gerlijke tooneelen niet voor, doch was het evenmin „couleur de rose”.
Zij was samengesteld uit 4 compagnieën Overijsselsche-, 2 compag-
nieën Zuid-Hollandsche- en 4 compagnieën Utrechtsche schutterij. Onder
die afdeelingen dreigden ééne der Overijsselsche en de beide Zuid-
Hollandsche compagnieën wanorde te stichten. De rapporten, in het
archief van het D. v. O. voorkomend, bevestigen, wat Generaal D. B. P.
hieromtrent mededeelt. „De Luitenant-Kolonel BLOK DE KETH heeft mij
„andermaal bij herhaling verzekerd, dat hij volstrekt geen recht kan
„schieten met de beide Zuid-Hollandsche compagnieën, dat zij geheel
„zonder discipline zijnde, een nadeeligen invloed uitoefenen op het
„overige gedeelte van het bataillon, terwijl hij er in geen geval gebruik
„van durft maken”. ¹⁾ Voor dezen herhaalden aandrang van den Kolo-
nel D'ABLAING moest de Commandant van Bergen-op-Zoom zwichten,
hoewel hij aanvankelijk, om geen opzien te baren, niet had ingegrepen.
Den 10^{en} Augustus schrijft hij aan den Minister DE EERENS, dat hij
tot het besluit gekomen is de Overijsselsche compagnie, waaronder
„een zeer slechte geest heerschte” en de twee der Zuid-Hollandsche
schutterij „die door de slechte samenstelling der officieren zich wanor-
„delijk gedragen.... door drie andere compagnieën schutterij van Zuid-
„Holland te doen aflossen en verwisselen”. De reden der indisciplinaire
gedragingen der Zuid-Hollanders wordt door den vestingcommandant
nadrukkelijk vermeld als een gevolg der slechte officieren. Doch al
werden nu ook de tuchtelooze compagnieën door andere uit dit zelfde
gewest vervangen, dan verzwakt zulks geenszins mijn vermoeden, dat
speciaal de Zuid-Hollandsche schutterij, zoowel hier als bij de uit Ber-
gen-op-Zoom gemarcheerde colonne eigenschappen schijnt te hebben
bezeten, die men bij andere schutterkorpsen gelukkig heeft gemist.
Daarentegen had het schandelijke gedrag der Overijsselsche compagnie
eene zeer bijzondere oorzaak. Niet D'ABLAING, noch Generaal VAN DER
CAPELLEN uit Bergen op-Zoom klagen de schuttercompagnie aan; haar

¹⁾ Blz. 345.

eigen officieren zijn het, die zich over het schandelijke gedrag van hunne schutters, als volgt, uiten:

„De ondergeteekenden, officieren der 6de compagnie 1ste marschbataljon der 1ste mobiele kolonne onder de vesting Bergen-op-Zoom, reeds „sedert een geruimen tijd opgemerkt hebbende den slechten geest van „een gedeelte der manschappen van hunne compagnie vinden zich „delijk tot hun leedwezen verplicht, mits deze daarvan rapport te doen; „daar zij zich op marsch niet alleen beleedigende uitdrukkingen tegen „hunne officieren, maar zelfs tegen Zijne Majesteit den Koning hebben „veroorloofd, waaruit blijkt, dat zij bij een aanval van den vijand of „in het geheel niet tegen denzelven zouden willen ageeren of naar „dezelve deserteeren, blijkens hunne traagheid in den marsch onder „allerlei voorwendsels en eindelijke weigering nu verder voorwaarts „te gaan”.

Te recht merkt Kolonel D'ABLAING op, dat deze compagnie bij een treffen „de ergste vijand van ons kan worden”. Men zou zelfs onbillijk zijn tegenover de tuchtelooze hoop Zuid-Hollandsche schutters, wanneer men hen op ééne lijn zou willen stellen met deze Overijsselsche, tot verzet opgezweept, landslieden.¹⁾ Ik kan deze tragische episode, die met encadreering, oefening en tucht niet te maken heeft, en waarvan de oorzaak door den lezer thans gezocht kan worden in Twente's Oosthoek verder stilzwijgend voorbijgaan, om thans aan de schutterijen bij de hoofdmacht van het veldleger weder de aandacht te schenken.

Het 1ste bataljon der 2^e Afdeeling Zuid-Hollandsche schutterij marcheerde met de reserve-artillerie, waarvan de commandant zich gedrongen gevoelde — zooals Generaal D. B. P. vermeldt ²⁾ — een meer geschikt bataljon te verzoeken, daar de officieren niet bekwaam waren om een troep goed aan te voeren. Wat hierbij nu in het bijzonder de aandacht trekt, is de omstandigheid, dat dit bataljon geen ander was, dan het met zooveel geestdrift, zooveel goeden wil, uitsluitend met vrijwilligers uitgetrokken Rotterdamsche bataljon. Eene stad van toenmaals 63.000 zielen had geen bruikbare elementen kunnen bijeenbrengen om de luttele officiersplaatsen te bezetten. Nog is hiermede de lijst der Zuid-Hollandsche schutterij niet vol. Het was den 5^{en} Augustus, de Prins keerde terug van Diest naar Geel, toen hem onderweg een rapport bereikte uit Schaffen „où nous trouvons — het is een hoog geplaatst officier uit 's PRINSEN omgeving, die het ons verhaalt — „le 2e bataillon „de la 4e afdeeling schutterij en alarme, parce qu'en y arrivant, un „coup de fusil parti d'une maison isolée a tué sur la place le lieutenant VAN WAAS, dont nous voyons le corps encore sur le chemin. „Cet événement paraît avoir mis l'effroi dans ce bataillon dont nous „voyons les sacs dispersés dans les champs et que le lieutenant-colonel

¹⁾ 12 Augustus schrijft VAN DER CAPELLEN, dat 10 schutters zijn gedeserteerd en 2 raddraaiers voor den kriegsraad zijn.

²⁾ Blz. 345.

„H. a singulièrement placé pour se mettre en défense. Cependant „il n'y a pas un seul soldat ennemi à apercevoir de ces côtés". Zoo handelde een bataljon, bestaande uit kerels als boomen, waarvan de Rott. Courant van 16 December de houding en de kloeke gestalte roemde en waaromtrent zij het vertrouwen uitsprak, dat het bataljon onder de schoonste van het leger eene plaats zou innemen. Den 1sten Maart toonde het bataljon zijn aandrang, om „am Feinde" te komen door een request aan den Koning tot indeeling bij het veldleger en toch ontstaat paniek de eerste maal, dat de troep van nabij een gewerschot hoort. Er zijn gevallen, dat eene paniek verklaarbaar is. Bij troepen door nederlaag of wanhopig heen en weder trekken afgemat en gedemoraliseerd, is eene enkele kreet voldoende om grenzenlooze verwarring te stichten. Zóó bij het korps HOHENLOHE, dat bij zijn doortocht door Jena, twee dagen voor den slag, op het geroep van: „de Fransen", in wilde vlucht uiteen stooft. Geweren en uitrusting werden weggeworpen en bedekten de velden; kanonnen werden van den weg en omvergeworpen, strengen doorgesneden. Het incident van Schaffen was er één van de eenvoudigste soort, waarbij een enkele krachtige toeroep tot den troep voldoende moet zijn, om den schrik der vreesachtigen, of beter schrikachtigen, die in elken troep aanwezig zijn, onmiddellijk te doen bedaren. Blijkbaar heeft hier de inwerking van den meerdere op den soldaat in het gelid niet aan de meest bescheiden eischen beantwoord. Hoe jammer, zulke kloeke gestalten onder zulke aanvoering!

Het waren de Friezen, die in het avondgevecht bij Kermp, den 7^{en} Augustus de eer van hunne landslieden en van de schutterij hoog hielden. Een zeer waardeerend, misschien wat opgesmukt, doch blijkbaar op vertrouwbare gegevens berustend verhaal van het gebeurde, gaf Generaal WÜPPERMANN. Hier, zoowel als in het gevecht bij Houtlaen, toonden de Friezen een drang naar voren, die den 6^{en} en den 7^{en} Augustus maakte tot eervolle dagen voor de schutterij en voor de Friesche in het bijzonder.

Een volgende maal over de schutters van CORT HEYLIGERS.

(Wordt vervolgd.)

21 H/6r

2.02.

BIJLAGE I.

STAAT VAN DE STERKTE EN DE VERDEELING VAN DEN EER-
STEN BAN DER SCHUTTERIJEN (DIENSTDOENDE).

Gemeente.	Aantal inwoners.	Sterkte der Sch ^v .				Gemeente.	Aantal inwoners.	Sterkte der Sch ^v .			
		Vrijwilligers.	Gedesign ^d .		Totaal.			Vrijwilligers.	Gedesign ^d .		Totaal.
			Ongehuwd.	Gehuwd zonder kinderen.					Ongehuwd.	Gehuwd zonder kinderen.	
Groningen.....	27863	188	273	118	579	Utrecht	39600	109	559	668	
						Amersfoort...	10200	52	127	179	
								161	686	847	
Leeuwarden...	18651	304	168	53	525	Amsterdam ..	200600	252	1266	282 1800	
Harlingen	7437	62	54	21	137	Haarlem.....	20832	149	147	54 350	
Franeker.....	4521	24	34	15	73	Hoorn	7418	58	49	13 120	
Dokkum.....	3473	9	38	8	55	Alkmaar	9439	16	70	14 100	
Sneek.....	6572	84	55	24	163	Enkhuizen....	5388	45	53	12 108	
Bolsward.....	3465	22	35	14	71	Purmerend...	2853	5	55	7 67	
Workum.....	3197	3	37	14	54	Weesp.....	2898	8	32	6 46	
		508	421	149	1078	Zaandam.....	10733	"	"	" (150)	
Meppel.....	5682	14	85	17	116	Hilversum....	4326	3	51	4 58	
								536	1723	392 2649	
Zwolle.....	14953	99	144	32	275	Rotterdam....	63000	616	11	" 627	
Enschede	3252	27	28	6	61	's-Gravenhage	50793	119	355	" 474	
Deventer.....	13639	74	190	56	320	Leiden	31519	250	196	52 498	
Kampen.....	8515	99	81	11	191	Dordrecht....	18979	148	160	63 371	
Steenwijk.....	2703	20	32	11	63	Delft.....	14368	30	140	" 170	
		319	475	116	910	Gouda	12344	55	99	32 186	
Nijmegen.....	15976	58	127	37	222	Schiedam.....	11129	32	115	21 168	
Arnhem.....	11347	85	134	23	242	Vlaardingen ..	6436	38	40	13 91	
Zutphen	8870	59	95	26	180	Gorinchem ..	6417	27	67	17 111	
Harderwijk....	4581	4	58	6	68	Maassluis ...	4270	2	27	9 38	
Tiel	4532	31	39	7	77	Brielle	3595	72	14	14 100	
Zalt-Bommel...	3070	33	25	13	71	Oud-Beierland	3127	"	28	11 39	
Culemborg....	4085	12	53	12	77	Delfshaven ...	3078	31	22	1 54	
Doesburg	2709	2	39	8	49	Middelharnis	2660	10	39	11 60	
Nijkerk.....	5694	2	98	4	104			1430	1313	244 2987	
		286	668	136	1090	Middelburg...	13793	71	139	55 265	
Rustende schut- terij van Gel- derland		200	5152	367	5719	Vlissingen ...	6891	4	90	23 117	
's-Hertogen- bosch		32	228	62	322	Zierikzee.....	6484	10	43	25 78	
Breda.....		11	99	"	110	Goes.....	4908	39	33	23 95	
Bergen-op-Zoom		3	146	19	168			124	305	126 555	